

بازآفرینی هملت در سینما تحلیل تطبیقی اقتباس‌های لورنس اولیویه، کنت برانا و مایکل آلمریدا

خسرو سینا^۱، ندا سعیدی^۲

چکیده

این پژوهش به تحلیل تطبیقی سه اقتباس سینمایی از نمایشنامه هملت اثر ویلیام شکسپیر، شامل فیلم‌های لارنس اولیویه (۱۹۴۸)، کنت برانا (۱۹۹۶) و مایکل آلمریدا (۲۰۰۰)، می‌پردازد. هدف اصلی این مطالعه بررسی چگونگی بازنمایی قدرت، هویت و نظارت در این اقتباس‌ها و تأثیر تغییرات ایجادشده بر معنا و خوانش اثر است. روش تحقیق به صورت تحلیل تطبیقی و کیفی است و از نظریه‌های بینامتنیت (کریستوا و استم)، تحلیل گفتمان (فوکو) و اقتباس به عنوان کنش اجتماعی (هاچئون) برای تفسیر داده‌ها استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که هر اقتباس، متناسب با شرایط اجتماعی و فرهنگی زمانه خود، خوانشی جدید از هملت ارائه داده است. فیلم اولیویه بر تراژدی روان‌شناختی و درگیری‌های درونی هملت تأکید دارد؛ فیلم برانا خوانشی سیاسی و تاریخی از متن ارائه می‌دهد و اقتباس آلمریدا، هملت را در بستر مدرنیته دیجیتال و سرمایه‌داری نظارتی بازآفرینی می‌کند. این پژوهش نشان می‌دهد که اقتباس‌های سینمایی از هملت نه تنها وفاداری به متن اصلی را مدنظر دارند؛ بلکه به عنوان بازتابی از گفتمان‌های معاصر و تحولات فرهنگی عمل می‌کنند. **واژه‌های کلیدی:** هملت، اقتباس سینمایی، تحلیل تطبیقی، بینامتنیت، تحلیل گفتمان، اقتباس به عنوان کنش اجتماعی

۱. استادیار سینما، گروه سینما، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران (نویسنده مسئول)
khosro.sina@uok.ac.ir
۲. دانشجوی دکتری علوم ارتباطات، گروه علوم ارتباطات، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
nedasaidi@gmail.com

۱. مقدمه

نمایشنامه هملت^۱ اثر ویلیام شکسپیر، یکی از برجسته‌ترین آثار ادبیات نمایشی جهان است که طی قرن‌ها مورد اقتباس‌های گوناگون در سینما قرار گرفته است. سه اقتباس مهم سینمایی از این نمایشنامه، شامل نسخه‌های لارنس اولیویه^۲ (۱۹۴۸)، کنت برانا^۳ (۱۹۹۶) و مایکل آلمریدا^۴ (۲۰۰۰)، هر کدام خوانشی متفاوت از هملت ارائه داده‌اند. این اقتباس‌ها نه تنها به لحاظ روایی؛ بلکه در ابعاد سبک‌شناسی^۵، نمادپردازی و مضامین نیز تغییراتی را نسبت به متن اصلی تجربه کرده‌اند؛ از این رو، تحلیل این اقتباس‌ها می‌تواند به درک دقیق‌تری از شیوه‌های بازآفرینی یک متن کلاسیک در سینما کمک کند.

یکی از پرسش‌های اساسی در تحلیل این اقتباس‌ها، نحوه بازنمایی قدرت، هویت و نظارت در آن‌ها است. هملت، هم در متن اصلی و هم در اقتباس‌های سینمایی، به شدت به مفاهیمی چون مشروعیت قدرت، تردید در هویت و نظارت دربار سلطنتی وابسته است؛ بنابراین، بررسی تغییراتی که کارگردانان در این سه بُعد ایجاد کرده‌اند، به ما کمک می‌کند دریابیم چگونه اقتباس‌های سینمایی، نه فقط بازتابی از متن اصلی، بلکه پاسخی به شرایط فرهنگی و اجتماعی زمانه خود هستند. همان‌طور که میشل فوکو مطرح می‌کند، «قدرت نه به‌عنوان یک نیروی ثابت؛ بلکه به‌عنوان شبکه‌ای از روابط اجتماعی و نظام‌های نظارتی تعریف می‌شود» (۲۰۲۰: ۶۷)؛ از این رو، تحلیل اقتباس‌های سینمایی هملت از منظر گفتمان قدرت و کنترل، امکان بررسی تغییرات معناشناختی این اثر را در بسترهای فرهنگی گوناگون فراهم می‌آورد.

۱ - ۱. هدف و اهمیت پژوهش

هدف اصلی این پژوهش بررسی این مسئله است که چگونه سه اقتباس سینمایی از هملت، از طریق تغییرات در روایت، سبک بصری و استفاده از عناصر مدرن، خوانش جدیدی از این نمایشنامه ارائه داده‌اند. بررسی این تغییرات می‌تواند درک ما را از نحوه اقتباس متون کلاسیک در بسترهای فرهنگی مختلف عمیق‌تر کند. اهمیت این پژوهش در این است که نشان می‌دهد چگونه اقتباس‌های سینمایی، با فاصله‌گیری از متن اصلی، در تعامل با گفتمان‌های معاصر خود قرار

1. Hamlet
2. Laurence Olivier
3. Kenneth Branagh
4. Michael Almereyda
5. Stylistic Approach

می‌گیرند و چگونه می‌توانند بر خوانش و تفسیر آثار کلاسیک تأثیر بگذارند. به‌علاوه، با توجه به اینکه هملت یکی از پرتکرارترین آثار در اقتباس‌های سینمایی است، بررسی این سه نمونه به ما امکان می‌دهد که تنوع و تحول در رویکردهای سینمایی را در مواجهه با این نمایشنامه بررسی کنیم. این پژوهش همچنین می‌تواند در مطالعات فیلم، اقتباس و تحلیل گفتمان مفید باشد.

۱ - ۲. پرسش‌های پژوهش

این پژوهش براساس سه پرسش کلیدی شکل گرفته است:

۱. چه تغییراتی در روایت، شخصیت‌پردازی و سبک سینمایی در اقتباس‌های اولیویه، برانا و آلمریدا نسبت به متن اصلی شکسپیر ایجاد شده است؟
۲. این تغییرات چگونه بر معنای فیلم‌ها و خوانش بیننده از هملت تأثیر گذاشته‌اند؟
۳. این اقتباس‌ها چگونه با شرایط فرهنگی، اجتماعی و سیاسی زمانه خود در تعامل قرار دارند و چه خوانش جدیدی از هملت ارائه می‌دهند؟

۱ - ۳. دلیل انتخاب این سه اقتباس

از میان اقتباس‌های متعدد سینمایی هملت، این پژوهش سه نسخه اولیویه، برانا و آلمریدا را به دلیل تفاوت‌های برجسته در سبک کارگردانی، وفاداری به متن شکسپیر و تأثیرات فرهنگی و اجتماعی انتخاب کرده است. این سه فیلم نمایانگر سه رویکرد متفاوت در اقتباس سینمایی هستند:

۱. اولیویه (۱۹۴۸): نخستین اقتباس سینمایی شناخته‌شده که از زاویه‌ای روان‌کاوانه و با تأکید بر تراژدی درونی هملت ساخته شده است.
۲. برانا (۱۹۹۶): نسخه‌ای که بیشترین وفاداری را به متن اصلی شکسپیر دارد و از عناصر تئاتری و حماسی بهره برده است.
۳. آلمریدا (۲۰۰۰): خوانشی مدرن از هملت که آن را در فضای دیجیتال و سرمایه‌داری نظارتی بازآفرینی کرده است.

انتخاب این سه فیلم با روش تحلیل تطبیقی صورت گرفته است؛ به این معنا که آن‌ها به گونه‌ای گزینش شده‌اند که بیشترین تنوع در رویکردهای سبکی و محتوایی را ارائه دهند. این سه اقتباس، بازتابی از تغییرات اجتماعی و فرهنگی در دوره‌های زمانی مختلف هستند و تحلیل آن‌ها امکان درک عمیق‌تری از تأثیرات سینما بر خوانش‌های جدید از هملت فراهم می‌آورد.

۲. پیشینه انتقادی تحقیق

مطالعات مرتبط با اقتباس‌های سینمایی از هملت در دهه‌های اخیر، عمدتاً بر محور نظریه‌های بینامتنیت، اقتباس و تأثیرات فرهنگی متمرکز بوده‌اند. بسیاری از این پژوهش‌ها تلاش کرده‌اند تا با استفاده از رویکردهای مختلف، نحوه تغییر معنا و روایت در این اقتباس‌ها را تحلیل کنند؛ با این حال، بررسی دقیق‌تر نشان می‌دهد که هریک از این مطالعات دارای محدودیت‌هایی هستند که تحقیق حاضر درصدد پوشش آن‌هاست.

پاتریک جی. کوک^۱ در کتاب خود هملت سینمایی: فیلم‌های اولیویه، زفیرلی، برانا و آلمریدا، به بررسی اقتباس‌های سینمایی از نمایشنامه هملت می‌پردازد. او با استفاده از یافته‌های علوم اعصاب و روان‌شناسی، استدلال می‌کند که «فیلم به‌عنوان یک رسانه، از ابزارهای متعددی برای جلب توجه مخاطب بهره می‌برد و فرایندهای تماشای فیلم را به‌طور پنهانی انجام می‌دهد» (۲۰۱۱: ۲۴).

کوک با تحلیل دقیق این ابزارها در هریک از فیلم‌ها، نشان می‌دهد که چگونه این چهار کارگردان برجسته، نمایشنامه را در قالب‌های کاملاً متفاوت بازسازی کرده‌اند. او به بررسی انگیزش‌های غریزی و ابزارهای سمعی و بصری می‌پردازد که بیننده را درگیر می‌کنند. درحالی‌که تمرکز کوک بیشتر بر تحلیل تکنیک‌های سینمایی و چگونگی جذب مخاطب از طریق آن‌هاست، مقاله حاضر به بررسی زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی تولید این اقتباس‌ها توجه دارد. این مقاله نشان می‌دهد که چگونه این زمینه‌ها بر تفسیر فیلمسازان از نمایشنامه تأثیر گذاشته‌اند. با ارائه یک چهارچوب نظری جدید برای تحلیل اقتباس‌های سینمایی از هملت، روش‌های مختلفی که فیلم‌ها برای تعامل با متن اصلی استفاده می‌کنند، مشخص می‌شود. این امر به درک عمیق‌تری از رابطه پیچیده بین نمایشنامه و فیلم کمک می‌کند و ضمن ارزیابی وفاداری این آثار به متن اصلی، جایگاه آن‌ها را در تاریخ سینما و فرهنگ روشن می‌سازد.

یکی دیگر از مقالات مهم در این حوزه، مطالعه بارال^۲ (۲۰۲۴) با عنوان «شکسپیر روی پرده: کاوشی سینمایی در اقتباس فیلم ۱۹۴۸ لارنس اولیویه از هملت» است. این پژوهش بر تکنیک‌های سینمایی اولیویه متمرکز است و تحلیل دقیقی از نورپردازی، زاویه‌های دوربین و موسیقی ارائه می‌دهد. با این حال، این مطالعه به سایر اقتباس‌های هملت توجه نکرده است و صرفاً بر یک نسخه خاص تمرکز دارد.

1. Patrick J. Cook
2. Binod Prasad Baral

فیوراتو^۱ (۲۰۱۷) در مقاله «اجرا از طریق فرم‌ها در هم‌لت شکسپیر و برانا» به بررسی روش‌های اجرا و سبک بصری در دو اقتباس اولیویه و برانا پرداخته است. این مطالعه مقایسه‌ای، تفاوت‌های سبکی این دو فیلم را روشن می‌کند؛ اما فاقد تحلیل گفتمانی عمیق و بررسی زمینه‌های فرهنگی و تاریخی اقتباس‌هاست.

پوتری^۲ (۲۰۲۱) در مقاله «تحلیلی از فرایند انحراف عناصر ذاتی در رمان به فیلم پنج فوت از هم^۳»، به تأثیرات زبان سینمایی بر تغییر روایت پرداخته و نظریهٔ اکرانیزاسیون را بررسی کرده است. این مقاله، اگرچه در زمینهٔ اقتباس‌های مدرن مفید است؛ اما به‌طور خاص به اقتباس‌های هم‌لت نمی‌پردازد.

از دیگر مطالعات مهم، کتاب کرانتز و ملرسکی^۴ (۲۰۰۸) با عنوان مقالاتی در مورد اقتباس فیلم^۵ است که دیدگاه‌های مختلف دربارهٔ اقتباس را گرد آورده است. این مجموعه، به موضوع وفاداری به متن اصلی و خلاقیت در اقتباس‌های سینمایی می‌پردازد؛ اما فاقد بررسی تطبیقی در مورد اقتباس‌های مشخصی از هم‌لت است.

بررسی این مطالعات نشان می‌دهد که پژوهش‌های پیشین به ابعاد خاصی از اقتباس‌های سینمایی هم‌لت پرداخته‌اند؛ اما چندین خلأ پژوهشی باقی مانده است: الف. بسیاری از مطالعات تنها یک اقتباس خاص را بررسی کرده و از مقایسهٔ تطبیقی میان نسخه‌های مختلف غافل مانده‌اند.

ب: تحلیل گفتمانی اقتباس‌ها و تأثیرات اجتماعی، فرهنگی و سیاسی آن‌ها در اغلب این پژوهش‌ها مورد بررسی دقیق قرار نگرفته است.

ه: نظریه‌های اقتباس به‌عنوان کنش اجتماعی و تحلیل نظارتی در اقتباس‌های مدرن هم‌لت کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

بنابراین، پژوهش حاضر با تمرکز بر سه اقتباس مهم از هم‌لت و تحلیل آن‌ها از منظر بینامتنیت، اقتباس به‌عنوان کنش اجتماعی و تحلیل گفتمان، تلاشی برای پرکردن این شکاف‌های پژوهشی است. با بررسی چگونگی بازنمایی قدرت، هویت و نظارت در این فیلم‌ها، این تحقیق دیدگاهی نوین نسبت به مطالعهٔ اقتباس‌های سینمایی ارائه خواهد داد.

۳. روش تحقیق

1. Maria Fiorato
2. Rizka Tri Putri
3. Five Feet Apart
4. David L. Kranz & Nancy C. Mellerski
5. In/Fidelity :Essays on Film Adaptation

این پژوهش به روش تحلیل تطبیقی^۱ و کیفی انجام خواهد شد. مراحل اصلی تحقیق به شرح زیر است:

الف. شناسایی تغییرات در هر اقتباس براساس نظریهٔ اکرانیزاسیون پاموسوک

در این مرحله، تغییرات اصلی در سه سطح کاهش، افزودنی‌ها و تغییرات برای هر فیلم مستند خواهد شد. این مرحله به ما کمک می‌کند تا مشخص کنیم که هر کارگردان چگونه روایت، سبک و عناصر نمایشنامهٔ هملت را تغییر داده است. (Eneste 1991: 45)

ب. تحلیل تأثیر تغییرات بر معنا و خوانش فیلم‌ها

پس از شناسایی تغییرات، بررسی خواهیم کرد که این تغییرات چگونه بر معنا و نحوهٔ خوانش هملت در هر فیلم تأثیر گذاشته‌اند. در این مرحله، از نظریهٔ بینامتنیت^۲ رابرت استم (۲۰۰۵) برای تحلیل نحوهٔ تعامل فیلم‌ها با متن اصلی و سایر متون فرهنگی و از تحلیل گفتمان فوکویی (۱۹۷۷) برای بررسی بازنمایی قدرت، هویت و نظارت، استفاده خواهد شد.

ج. تفسیر خوانش‌های جدید و بررسی کارکرد اجتماعی و تاریخی آن‌ها

در این مرحله، تحلیل خواهیم کرد که هر فیلم چگونه تفسیری جدید از نمایشنامه ارائه داده و این خوانش جدید در بستر اجتماعی و فرهنگی زمانهٔ خود چه نقشی ایفا کرده است. این بخش نشان خواهد داد که چگونه اقتباس‌های سینمایی، نه تنها بازتابی از نمایشنامهٔ اصلی؛ بلکه تفاسیری مستقل از آن در بسترهای فرهنگی و سینمایی مختلف هستند. (Hutcheon 2022: 156)

۴. یافته‌های پژوهش

نظریهٔ اکرانیزاسیون^۳ پاموسوک (Eneste, 1991) بر سه نوع تغییر اصلی در اقتباس‌های سینمایی تأکید دارد: کاهش، افزودنی‌ها و تغییرات. این تغییرات را در سه اقتباس منتخب از هملت بررسی خواهیم کرد.

۴ - ۱. کاهش

1. Comparative Analysis
2. Intertextuality Theory
3. Cinematic Entextualization Theory

کاهش به معنای حذف بخش‌هایی از نمایشنامه اصلی در فرایند اقتباس سینمایی است. برخی از این حذف‌ها با هدف کوتاه‌سازی داستان، تأکید بر مضامین خاص یا تغییر تمرکز روایی انجام شده‌اند.

حذف‌های اصلی	اقتباس
حذف صحنه‌های سیاسی و نقش فورتینبراس، تمرکز بر جنبه‌های درونی و روان‌شناختی هملت	لارنس اولیویه (۱۹۴۸)
وفاداری بالا به متن اصلی، کاهش اندک در برخی مونولوگ‌ها برای حفظ ریتم سینمایی	کنت برانا (۱۹۹۶)
حذف بسیاری از تک‌گویی‌های کلاسیک، جایگزینی آن‌ها با رسانه‌های مدرن، مانند مانیتورها و ویدئوها	مایکل آلمریدا (۲۰۰۰)

۴ - ۲. افزودنی‌ها

افزودنی‌ها شامل عناصر جدیدی هستند که در فیلم‌ها گنجانده شده‌اند؛ مانند شخصیت‌های فرعی، نمادهای بصری و تکنیک‌های سینمایی.

افزودنی‌های اصلی	اقتباس
تأکید بر نمادگرایی مذهبی با استفاده از صلیب و فضاهای کلیسایی	لارنس اولیویه (۱۹۴۸)
استفاده گسترده از فلش‌بک‌ها برای روایت گذشته شخصیت‌ها	کنت برانا (۱۹۹۶)
اضافه کردن فناوری‌های مدرن، تبدیل کلاویوس به مدیرعامل یک شرکت رسانه‌ای	مایکل آلمریدا (۲۰۰۰)

۴ - ۳. تغییرات

تغییرات شامل دگرگونی‌هایی در روایت، فضا، سبک بصری و شخصیت‌پردازی است که اقتباس‌های سینمایی را از نمایشنامه اصلی متمایز می‌کند.

تغییرات کلیدی	اقتباس
استفاده از فیلم سیاه‌وسفید، تمرکز بر روان‌شناسی شخصیت هملت	لارنس اولیویه (۱۹۴۸)
نمایش هملت به عنوان شخصیتی چندوجهی که علاوه بر مسائل شخصی، درگیر بحران‌های سیاسی است.	کنت برانا (۱۹۹۶)
انتقال داستان به نیویورک معاصر، تغییر فضای سنتی به یک فضای مدرن شهری	مایکل آلمریدا (۲۰۰۰)

۴ - ۴. تحلیل اولیه تغییرات

تغییرات شناسایی شده در سه اقتباس نشان می‌دهد که کارگردانان با اهداف مختلفی این تغییرات را اعمال کرده‌اند:

الف. اولیویه بر جنبه‌های درونی و روان‌شناختی هملت تأکید کرده و ابعاد سیاسی نمایشنامه را کاهش داده است.

ب. برانا بیشترین وفاداری را به متن اصلی داشته؛ اما با استفاده از فلش‌بک‌ها

و دکورهای عظیم، ابعاد حماسی نمایشنامه را تقویت کرده است.
 ج. آلمریدا روایتی مدرن و امروزی از هملت ارائه داده است که بر فناوری، رسانه و نظارت دیجیتال تأکید دارد.
 نتایج این بخش پایه‌ای برای تحلیل تأثیر تغییرات بر معنا و خوانش مخاطب خواهد بود که در ادامه بررسی خواهد شد.

۵. بحث و بررسی

بینامتنیت که نخستین بار توسط ژولیا کریستوا^۱ (۱۹۸۰) مطرح شد و بعدها توسط نظریه پردازانی چون رابرت استم گسترش یافت، به تعامل متون با یکدیگر و تأثیر متقابل آن‌ها اشاره دارد. نظریه بینامتنیت ژولیا کریستوا بر این اصل استوار است که هیچ متنی به‌طور مستقل وجود ندارد و هر متن در تعامل با سایر متون معنا پیدا می‌کند. این روابط در سه سطح قابل بررسی هستند:

الف. بینامتنیت افقی: به ارتباط مستقیم یک متن با متون معاصر خود اشاره دارد. این نوع بینامتنیت زمانی شکل می‌گیرد که متون همزمان به یکدیگر ارجاع دهند یا از یکدیگر تأثیر بگیرند. (Kristeva 1986: 37)

ب. بینامتنیت عمودی: به روابط میان متون در زمان‌های مختلف می‌پردازد؛ جایی که یک متن جدید از متون پیشین الهام می‌گیرد یا آن‌ها را بازتفسیر می‌کند. کریستوا این نوع بینامتنیت را ابزاری برای ورود تاریخ و فرهنگ به متن می‌داند (۳۷).
 ج. بینامتنیت رسانه‌ای: شامل تعاملات میان رسانه‌های مختلف (ادبیات، سینما و موسیقی) است که از طریق اقتباس یا ارجاعات متقابل، معناهای جدیدی خلق می‌کنند (۳۷).

این مفهوم در اقتباس‌های سینمایی اهمیت دوچندان می‌یابد؛ چراکه هر فیلم اقتباسی، نه تنها با متن اصلی؛ بلکه با سنت‌های فرهنگی، آثار سینمایی و اقتباس‌های پیشین نیز درگیر است. در اقتباس‌های اولیویه، برانا و آلمریدا می‌توان سه الگوی متفاوت از بینامتنیت را مشاهده کرد که هر کدام خوانشی جدید از نمایشنامه شکسپیر ارائه می‌دهند.

۵ - ۱ - ۱. بینامتنیت در اقتباس اولیویه (۱۹۴۸): تراژدی روان‌شناختی و تأثیر سینمای اکسپرسیونیستی

اقتباس لارنس اولیویه از هملت به شدت از سینمای اکسپرسیونیستی آلمان و سبک تئاتری شکسپیر تأثیر پذیرفته است. فیلم با بهره‌گیری از نورپردازی پرکتر است،

سایه‌های سنگین و نماهای کلوزآپ، فضایی وهم‌آلود خلق می‌کند که شباهت بسیاری به آثار فریتس لانگ^۱ و رابرت وینه^۲ دارد. (Eisenstein 2019: 76)

در این اقتباس، زاویه‌های نامتعارف دوربین و استفاده از فضاهاى خالی در صحنه‌های کلیدی، احساس انزوای شخصیت هملت را تشدید می‌کنند؛ اما آنچه این نسخه را از سایر اقتباس‌ها متمایز می‌کند، خوانش روان‌کاوانه آن از متن شکسپیر است. فروید در تحلیل‌های خود درباره هملت، از عقده ادیپ برای توضیح رفتار این شخصیت بهره می‌گیرد (۱۹۳۰: ۸۷). اولیویه این رویکرد را در فیلم خود تقویت می‌کند و رابطه میان هملت و گرتروود را با میزانشن‌های خاصی به نمایش می‌گذارد که در آنها صمیمیت بیش از حد میان این دو شخصیت نشان داده می‌شود.

این خوانش روان‌کاوانه، فیلم را از سایر اقتباس‌های هملت متمایز می‌کند و آن را بیش از آنکه یک اثر سیاسی یا فلسفی کند، به یک تراژدی شخصی و درونی درباره هویتی فروپاشیده و روانی آشفته تبدیل می‌کند. از منظر بینامتنیت افقی^۳، این فیلم با تراژدی‌های یونانی، به‌ویژه اودیپ شهریار سوفوکل، در ارتباط است. همان‌طور که اودیپ درگیر تقدیر گریزناپذیر خود است، هملت در این فیلم نیز شخصیتی است که نه در برابر سلطنت؛ بلکه در برابر ناخودآگاه خود، ناتوان و شکست‌خورده است.

۵ - ۱ - ۲. بینامتنیت در اقتباس برانا (۱۹۹۶): بازگشت به شکوه دربار و سینمای تاریخی

کنت برانا در اقتباس خود مسیر متفاوتی را برمی‌گزیند و برعکس اولیویه که متن نمایشنامه را تعدیل و روان‌کاوی را برجسته کرده بود، نسخه‌ای کامل و حماسی از هملت ارائه می‌دهد. «این فیلم در دیالوگ بینامتنی با سینمای تاریخی و حماسی هالیوود قرار دارد و از نظر میزانشن و طراحی صحنه به‌شدت یادآور آثار پرشکوهی چون الیزابت (۱۹۹۸) و شکسپیر عاشق (۱۹۹۸) است.» (McDougal 2018: 210)

ویژگی‌های بینامتنی این اقتباس

۱. بازسازی دربار سلطنتی باشکوه و زرق‌وبرق فراوان، استفاده از آینه‌های عظیم و سالن‌های باشکوه که نماد تجمل‌گرایی و فساد درباری است.

1. Friedrich Christian Anton Lang
2. Robert Wiene
3. Horizontal Intertextuality

۲. حفظ تمامی متن نمایشنامه که نشان می‌دهد فیلم به‌عنوان متن مرجع وفادار به شکسپیر عمل می‌کند.

۳. بهره‌گیری از فلش‌بک‌ها برای نمایش گذشته هملت و افیلیا که شیوه‌ای سینمایی برای تفسیر بهتر رابطه آن‌هاست.

از منظر بینامتنیت عمودی^۱، این اقتباس به شکل آشکاری در دیالوگ با نسخه اولیویه قرار دارد. برانا تمام بخش‌هایی را که اولیویه حذف کرده بود، به فیلم خود بازمی‌گرداند؛ از جمله فورتینبراس، سیاست‌های بین‌المللی و بحث‌های فلسفی درباره مشروعیت قدرت. در واقع، فیلم برانا نه تنها اقتباسی از شکسپیر؛ بلکه نوعی واکنش سینمایی علیه خوانش روان‌کاوانه اولیویه است که هملت را به جای فردی درگیر با ضمیر ناخودآگاه، به یک شخصیت آگاه، سیاسی و کنشگر بدل می‌کند.

۵ - ۱ - ۳. بینامتنیت در اقتباس آلمریدا (۲۰۰۰): هملت در دنیای سایبرپانک^۲ و نظارت دیجیتال

مایکل آلمریدا در اقتباس خود، هملت را به فضای نیویورک مدرن منتقل می‌کند و با بهره‌گیری از عناصر سینمای پادآرمان‌شهری^۳، خوانشی مدرن از این نمایشنامه ارائه می‌دهد. «فیلم سرشار از ارجاعات به آثار سایبرپانک، مانند بلید رانر (۱۹۸۲)، ماتریکس (۱۹۹۹) و گزارش اقلیت (۲۰۰۲) است» (Baudrillard 1994: 39).

ویژگی‌های بینامتنی این اقتباس

۱. نظارت دیجیتال و دوربین‌های امنیتی، جایگزین جاسوسان درباری شده‌اند و مفهوم قدرت را از سلطنت سیاسی به سلطه اطلاعاتی تغییر داده‌اند.

۲. هملت در این فیلم یک فیلم‌ساز دیجیتال است که از طریق ویدئوهای خود، حقیقت را بازجویی می‌کند؛ مشابه آنچه در دنیای رسانه‌های مدرن رخ می‌دهد.

۳. شخصیت کلادیوس دیگر یک پادشاه نیست؛ بلکه مدیرعامل یک شرکت رسانه‌ای است که اطلاعات و افکار عمومی را کنترل می‌کند.

از منظر بینامتنیت رسانه‌ای^۴، این اقتباس با فیلم‌های ژانر علمی-تخیلی و آثار سایبرپانک در تعامل است. در واقع، آلمریدا هملت را نه تنها از نظر بصری؛ بلکه در سطح مفهومی نیز به دنیای سایبرپانک پیوند می‌دهد؛ جایی که قدرت دیگر در دستان شاهان نیست؛ بلکه رسانه‌ها بر افکار عمومی سلطه دارند.

1. Vertical Intertextuality
2. Cyberpunk World
3. Dystopian Cinema
4. Media Intertextuality

۵ - ۲. تحلیل گفتمان و بازنمایی قدرت، هویت و نظارت

میشل فوکو در تحلیل‌های خود دربارهٔ قدرت، بر این نکته تأکید می‌کند که قدرت نه تنها به صورت سرکوب‌گرانه؛ بلکه از طریق شبکه‌ای از گفتمان‌ها و نظام‌های دانش بازتولید می‌شود. (Foucault 1977: 184) در بررسی اقتباس‌های مختلف از نمایشنامه هملت، می‌توان مشاهده کرد که چگونه قدرت، هویت و نظارت در بسترهای مختلف به شیوه‌های متفاوتی بازنمایی می‌شوند. این سه بُعد در اقتباس‌های اولیویه، برانا و آلمریدا به وضوح قابل مشاهده است و هریک از این آثار به نوعی به تحلیل روابط اجتماعی و ساختارهای قدرت می‌پردازند.

۵ - ۲ - ۱. بازنمایی قدرت

در اقتباس اولیویه، قدرت به صورت سنتی و مذهبی تعریف می‌شود. کلادیوس، پادشاه، تجسم یک نظام الهیاتی - سیاسی است که مشروعیت خود را از مذهب می‌گیرد. سایه‌روشن‌ها و نماهای بسته از چهره کلادیوس نشان‌دهندهٔ محصور بودن قدرت در قالب‌های سنتی و ایستاست. این بازنمایی نشان‌دهندهٔ تسلط نظام‌های مذهبی بر ساختار سیاسی و اجتماعی جامعه است که در آن، قدرت به طور مستقیم از اعتقادات دینی نشأت می‌گیرد.

در اقتباس برانا، قدرت دیگر جنبهٔ الهی ندارد و به شکل سیاست و ایدئولوژی مدرن بازنمایی می‌شود. «کلادیوس در این نسخه به عنوان یک سیاست‌مدار ماهر شناخته می‌شود که از ابزارهای نمادین، مانند نمایش‌های باشکوه برای تثبیت سلطهٔ خود استفاده می‌کند.» (Murray 2021: 245) آینه‌ها در صحنه‌های کلیدی نشان‌دهندهٔ بازی‌های قدرت هستند که حتی خود صاحب قدرت را تحت کنترل دارند. این تغییر در نمایش قدرت، انتقال از نظام سلطنتی مذهبی به یک نظام سیاسی مدرن را نمایان می‌کند که در آن تعاملات سیاسی و بازی‌های قدرت، نقش مهمی ایفا می‌کنند.

اقتباس آلمریدا تحول دیگری را در مفهوم قدرت به تصویر می‌کشد. در این نسخه، خبری از سلطنت یا ساختارهای سنتی نیست و قدرت به رسانه‌ها و فناوری دیجیتال منتقل شده است. کلادیوس نه یک پادشاه؛ بلکه مدیرعامل یک شرکت رسانه‌ای است که از فناوری برای کنترل حقیقت استفاده می‌کند، همان‌طور که بودریار دربارهٔ واقعیت مجازی مطرح کرده است، این نوع «قدرت نرم» بر تولید اطلاعات و بازنویسی واقعیت متکی است. (Zuboff 2020: 178) در اینجا، نظارت دیجیتال به ابزاری برای اعمال قدرت تبدیل شده که نشان‌دهندهٔ تغییرات عمیق در ساختارهای اجتماعی و سیاسی عصر حاضر است. این سه اقتباس سینمایی، نه تنها تحول مفهوم

قدرت را در بسترهای مختلف اجتماعی نشان می‌دهند؛ بلکه همچنین تأثیرات آن بر هویت شخصیت‌ها و روابط میان آن‌ها را مورد بررسی قرار می‌دهند. با توجه به تحلیل‌های فوکویی، می‌توان نتیجه گرفت که قدرت نه تنها نیرویی سرکوب‌گر؛ بلکه مولد هویت‌ها و روابط اجتماعی نیز هست. هریک از این آثار با رویکرد خاص خود به بررسی روابط پیچیده میان قدرت، هویت و نظارت پرداخته‌اند و تأثیرات آن‌ها بر شخصیت‌ها و روایت داستان را تحلیل کرده‌اند.

۵ - ۲ - ۲. بازنمایی هویت

میشل فوکو بر این باور است که هویت نه یک امر ثابت؛ بلکه محصول گفتمانی و اجتماعی است که در طول زمان شکل می‌گیرد. (Foucault 1982: 213) در سه اقتباس سینمایی هملت، هویت این شخصیت از یک قهرمان تراژیک فردی، به یک شخصیت سیاسی و نهایتاً به نمادی از بحران هویت تبدیل می‌شود. در اقتباس اولیویه (۱۹۴۸)، هملت بیشتر به‌عنوان یک شخصیت فردگرایانه معرفی می‌شود که تلاش دارد خویشتن را در جهانی پر از جبر کشف کند. «ساختار تک‌گویی‌ها و مونولوگ‌های طولانی نشان‌دهنده تلاش او برای فهم خود در برابر نیروهای سرنوشت است». (Freud 1930: 87) این ابعاد فردی و درونی هویت او، نمایان‌گر کشمکش‌های روحی و روانی است که با آن مواجه است. در اقتباس برانا (۱۹۹۶)، هویت هملت به قهرمان سیاسی تبدیل می‌شود که برای افشای فساد و مبارزه با بی‌عدالتی تلاش می‌کند. لباس‌های پرزرق‌وبرق و نمایش او در قاب‌های بزرگ، او را به یک شخصیت عمومی و کنش‌گر تبدیل می‌کند و به‌نوعی از او یک نماد سیاسی می‌سازد. این تغییر در هویت، نشان‌دهنده انتقال از فردیت به جمع‌گرایی و مسئولیت اجتماعی است؛ اما در اقتباس آل‌میریدا (۲۰۰۰)، هملت دیگر قهرمان نیست؛ بلکه فردی سردرگم است که نمی‌تواند حقیقت را از توهم تشخیص دهد. این بحران هویت او را به نمادی از دنیای دیجیتال تبدیل کرده است. در این نسخه، هویت هملت تحت تأثیر فشارهای اجتماعی و اطلاعات بی‌پایان دنیای مدرن قرار می‌گیرد و او را به چالشی عمیق با خود و واقعیت‌های پیرامونش مواجه می‌کند. این تحولات در هویت هملت نشان‌دهنده تأثیرات متنوع اجتماعی، فرهنگی و تاریخی بر شخصیت‌هاست و نشان می‌دهد که چگونه هر اقتباس با رویکرد خاص خود به بازنمایی پیچیدگی‌های انسانی پرداخته است.

۵ - ۲ - ۳. نظارت: تحول از جاسوسی سنتی تا کنترل دیجیتال

میشل فوکو در تحلیل‌های خود نشان می‌دهد که نظارت مدرن از ساختارهای

سنتی فاصله گرفته و به شکلی نامرئی، اما فراگیر درآمده است. (۱۹۷۵: ۲۰۱) این تحول در سه اقتباس سینمایی هملت به وضوح قابل مشاهده است. در اقتباس اولیویه (۱۹۴۸)، نظارت از طریق جاسوسانی مانند پولونیوس اعمال می‌شود. در این فیلم، قدرت نظارتی به وضوح از طریق شخصیت‌های نزدیک به دربار و فعالیت‌های آن‌ها نمایان می‌شود. پولونیوس به‌عنوان نماینده‌ای از قدرت، به جاسوسی و کنترل اطلاعات می‌پردازد و این امر نشان‌دهنده ساختارهای سنتی نظارتی است که در آن، قدرت از طریق نظارت مستقیم بر رفتار افراد اعمال می‌شود. در اقتباس برانا (۱۹۹۶)، قصر سلطنتی به‌عنوان فضایی تحت نظارت و کنترل نمایش داده می‌شود. این فضا نه تنها یک مکان فیزیکی؛ بلکه نمادی از نظام‌های نظارتی است که بر روابط اجتماعی حاکم هستند. در این نسخه، تعاملات سیاسی و اجتماعی در بستر یک نظام نظارتی پیچیده قرار دارد که به‌طور مداوم بر شخصیت‌ها و تصمیمات آن‌ها تأثیر می‌گذارد؛ اما در اقتباس آلمریدا (۲۰۰۰)، تحول دیگری در مفهوم نظارت رخ می‌دهد. در این فیلم، نظارت با استفاده از دوربین‌های امنیتی و تلویزیون‌های مداربسته اعمال می‌شود. (Zuboff 2020: 212) این نوع نظارت دیجیتال نشان‌دهنده تغییرات عمیق در ساختارهای اجتماعی و سیاسی است که در آن فناوری به ابزاری برای کنترل و مدیریت اطلاعات تبدیل شده است. کلا دیوس، به‌عنوان مدیرعامل یک شرکت رسانه‌ای، از این ابزارها برای شکل‌دهی به واقعیت و کنترل حقیقت استفاده می‌کند. در نهایت، تحلیل گفتمان فوکویی نشان‌دهنده این است که قدرت، هویت و نظارت، مفاهیمی ثابت نیستند؛ بلکه متغیرهایی هستند که تحت تأثیر زمینه‌های اجتماعی و تاریخی قرار دارند. هریک از این اقتباس‌ها با رویکرد خاص خود به بررسی روابط پیچیده میان این مفاهیم پرداخته و تأثیرات آن‌ها بر شخصیت‌ها و روایت داستان را مورد تحلیل قرار داده‌اند. این تحولات در مفهوم نظارت، نه تنها تغییرات تکنولوژیکی؛ بلکه تغییرات فرهنگی و اجتماعی را نیز منعکس می‌کنند که بر نحوه تعامل انسان‌ها با یکدیگر و با قدرت اثرگذار است.

۵-۳. اقتباس به‌عنوان کنش اجتماعی (براساس نظریه لیندا هاچئون)

لیندا هاچئون^۱ در نظریه خود تحت عنوان «اقتباس به‌عنوان کنش اجتماعی» بیان می‌کند که «اقتباس‌ها نه تنها در تعامل با متن اصلی؛ بلکه در پاسخ به شرایط فرهنگی، تاریخی و اجتماعی زمان خود شکل می‌گیرند» (۲۰۲۲: ۱۵۶). این نظریه به ما کمک می‌کند تا درک کنیم چرا اقتباس‌های مختلف از هملت تغییرات خاصی را در روایت و سبک خود ایجاد کرده‌اند و چگونه این تغییرات بازتابی از

مسائل اجتماعی و گفتمان‌های حاکم بر دوره‌های خود هستند. اقتباس‌های سینمایی از هملت، بسته به زمان تولیدشان، ویژگی‌های خاصی را نشان می‌دهند که با شرایط فرهنگی و سیاسی آن دوره پیوند دارند. بررسی سه اقتباس مهم، نشان می‌دهد که هر یک از این فیلم‌ها نه تنها تفسیری جدید از نمایشنامه شکسپیر ارائه داده‌اند؛ بلکه به‌عنوان واکنشی به فضای اجتماعی زمان خود، عمل کرده‌اند.

اقتباس لارنس اولیویه در سال ۱۹۴۸ در دوره‌ای ساخته شد که جوامع غربی با پیامدهای جنگ جهانی دوم دست‌وپنجه نرم می‌کردند. این فیلم با تأکید بر ابعاد روان‌شناختی و تراژدی شخصی، به اضطراب‌های پساجنگ و بحران‌های فردی آن دوران پاسخ می‌دهد. (Sanders 2019: 87) در این دوران، مفهوم هویت فردی، «بحران معنا و حس از خودبیگانگی» به دغدغه‌ای مهم در گفتمان‌های فرهنگی تبدیل شده بود؛ پس این فیلم بیشتر به تأمل بر اضطراب‌های روان‌شناختی و تأثیر جنگ بر روح انسان پرداخته است تا ارائه یک روایت سیاسی از هملت. بدین منظور هملت به‌عنوان بازتابی از بحران‌های پساجنگ عمل می‌کند. تک‌گویی‌های طولانی و صحنه‌های روان‌کاوانه، او را به نمادی از فردی منزوی تبدیل می‌کند که با پیامدهای جنگ جهانی دوم دست‌وپنجه نرم می‌کند. همچنین، تأکید فیلم بر نورپردازی‌های سایه‌وار و قاب‌های بسته، به بازتاب ترس و عدم قطعیت در جوامع پساجنگ کمک می‌کند. علاوه بر این، حذف بسیاری از جنبه‌های سیاسی نمایشنامه و تمرکز بر درگیری‌های درونی هملت، نشانه‌ای از تلاش برای ارائه هملتی غیرسیاسی و فردگرایانه است. در واقع، هملت در این فیلم بیشتر یک قربانی تراژیک است تا یک قهرمان انقلابی؛ امری که با فضای پساجنگ جهانی دوم همخوانی دارد؛ جایی که جامعه نیاز به ثبات و نظم مجدد داشت.

اقتباس کنت برانا در ۱۹۹۶ در دورانی ساخته شد که «پایان جنگ سرد، فروپاشی شوروی و گسترش فسادهای سیاسی در سطح جهان موضوعات مهمی بودند. نگرانی‌های جهانی درباره حاکمیت، دموکراسی و فساد سیاسی در اوج خود قرار داشت» (Cartmell 2018: 202). برانا با ارائه نسخه‌ای پرزرق‌وبرق، نه تنها به نمایشنامه شکسپیر وفادار مانده؛ بلکه فیلم را به بازتابی از سیاست‌های قدرت در جهان مدرن تبدیل کرده است. در این اقتباس، هملت به‌عنوان منتقد فساد قدرت معرفی می‌شود. کلادیوس نه فقط یک پادشاه؛ بلکه نمادی از رهبران فاسد سیاسی است که از ابزارهای قدرت برای حفظ سلطه خود استفاده می‌کنند. قصر پرزرق‌وبرق، معماری باشکوه و آینه‌های فراوان، تصویری از یک نظام سیاسی پرزرق‌وبرق، اما پوسیده را ارائه می‌دهد. همچنین، هملت دیگر تنها یک اندیشمند نیست؛ او به مبارزی تبدیل شده است که می‌کوشد فساد را افشا کند. استفاده از نماهای باشکوه و حرکت‌های

دوربین پویا، تأکید بر مبارزه هملت برای افشای حقیقت و سقوط نظم فاسد دارد. اقتباس مایکل آلمریدا در سال ۲۰۰۰ همزمان با رشد اینترنت و نظارت دیجیتال ساخته شده است. این اقتباس نشان‌دهنده «ورود جهان به عصر اطلاعات و سلطه رسانه‌هاست؛ دغدغه‌هایی مانند کنترل اطلاعات، نظارت دولتی و هویت مجازی در حال شکل‌گیری بودند» (Murray 2023: 134) در این فیلم، هملت دیگر یک شاهزاده نیست که دربار را به چالش بکشد؛ بلکه شخصیتی مدرن است که در دنیای اطلاعات و فناوری جست‌وجوی معنا می‌کند. در این نسخه، کلادیوس مدیرعامل یک شرکت رسانه‌ای است که حقیقت را از طریق کنترل اطلاعات تحریف می‌کند. نظارت دیجیتال و دوربین‌های امنیتی جایگزین جاسوسان درباری شده‌اند و مفهوم قدرت را از سلطنت سیاسی به سلطه اطلاعاتی تغییر داده‌اند. هملت نیز فردی سردرگم در دنیای اطلاعاتی است که نمی‌تواند حقیقت را از توهم تشخیص دهد؛ او به جای صحبت مستقیم با دیگران، با ضبط ویدئوها و تماشای تصاویر خود ارتباط برقرار می‌کند که «نشان‌دهنده بحران هویت در جامعه‌ای است که رسانه‌ها بر آن تسلط دارند» (Turkle 2023: 131).

تحلیل اقتباس‌های هملت براساس نظریه لیندا هاچئون، نشان می‌دهد که هر یک از این فیلم‌ها به‌عنوان کنشی اجتماعی، به شرایط تاریخی و گفتمان‌های دوران خود واکنش نشان داده‌اند: اقتباس اولیویه (۱۹۴۸) هملت را به‌عنوان بازتاب بحران‌های روان‌شناختی و نیاز به بازگشت به نظم اجتماعی در دوران پساجنگ معرفی می‌کند؛ اقتباس برانا (۱۹۹۶) هملت را به‌عنوان منتقد فساد قدرت در دوره پساجنگ سرد و افزایش بی‌اعتمادی عمومی به سیاست، ارائه می‌دهد و اقتباس آلمریدا (۲۰۰۰) هملت را نمادی از بحران هویت در عصر نظارت دیجیتال و رسانه‌های اطلاعاتی معرفی می‌کند. این بررسی نشان‌دهنده این واقعیت است که اقتباس‌های سینمایی از هملت نه تنها تفسیرهایی از نمایشنامه شکسپیر هستند؛ بلکه بازتاب‌هایی عمیق از شرایط اجتماعی و تاریخی دوران خود نیز محسوب می‌شوند. هر یک از این آثار با توجه به زمینه اجتماعی خاص خود توانسته‌اند ابعاد جدیدی از شخصیت‌ها و مضامین اصلی نمایشنامه شکسپیر را نمایان کنند و بدین ترتیب ارزش ادبیات کلاسیک را با مسائل معاصر پیوند دهند.

۶. نتیجه

اقتدار و پویایی نمایشنامه هملت به‌عنوان یک متن کلاسیک، در این تحلیل به‌روشنی نمایان شده است. اقتباس‌های سینمایی بررسی شده نشان می‌دهند که این متن به‌طور مستمر با گفتمان‌های زمانه خود وارد گفت‌وگو می‌شود و در

هر دوره‌ای معنایی نوین و کارکردی تازه می‌یابد. اقتباس اولیویه در دوران پساجنگ، بازتابی از بحران‌های روانی و تلاش برای بازگشت به نظم اجتماعی بود. اقتباس برانا در دهه ۱۹۹۰، هملت را به نمادی از کشمکش‌های سیاسی و فساد در نظام‌های حکومتی بدل کرد و اقتباس آل‌مریدا، در آغاز قرن بیست‌ویکم، هملت را به صورت انسانی سرگشته در دنیای دیجیتال و تحت سلطه نظارت رسانه‌ای بازآفرینی کرد.

این تحلیل نشان می‌دهد که اقتباس نه یک عمل مکانیکی برای بازگویی یک اثر ادبی؛ بلکه یک بازتولید خلاقانه است که در تعامل با شرایط فرهنگی، اجتماعی و ایدئولوژیک زمانه شکل می‌گیرد. هر اقتباس از هملت، بسته به اینکه در چه دوره‌ای ساخته شده، از چه گفتمان‌هایی تأثیر پذیرفته و به چه دغدغه‌هایی پاسخ داده، به‌عنوان نوعی کنش اجتماعی و ایدئولوژیک عمل کرده است. این مسئله نشان می‌دهد که اقتباس‌های سینمایی، فراتر از بازخوانی یک اثر کلاسیک، در واقع تفسیری مجدد از مسائل بنیادین جامعه هستند.

به همین دلیل، مطالعه اقتباس‌های هملت نه تنها فرصتی برای بررسی زیبایی‌شناسی سینما، بلکه راهی برای درک تحولات فرهنگی، تاریخی و اجتماعی جوامع مختلف است. همان‌گونه که هاچسون بیان می‌کند، اقتباس‌ها راهی برای پیوند گذشته و حال و ابزاری برای نقد و بازاندیشی در ایده‌های مسلط هر دوره هستند. بر این اساس، اقتباس‌های سینمایی هملت، نه فقط نمونه‌هایی از خلاقیت هنری؛ بلکه شواهدی از پویایی تاریخی و اجتماعی جهان معاصرند.

References:

- Baral, M. (2024). "Shakespeare on Screen: A Cinematic Exploration of Laurence Olivier's 1948 Hamlet Adaptation." *Journal of Film Studies*, 36: 2, pp. 677-89. <https://doi.org/10.3126/litstud.v37i1.63010>
- Baudrillard, J. (1994). *Simulacra and Simulation*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Blade Runner* (1982). Directed by Ridley Scott. United States: Warner Bros.
- Cartmell, D. (2018). "Re-Imagining Hamlet: Global Cinema and the Politics of Adaptation." *Shakespeare Studies*, 42:1, pp. 199-217. <https://doi.org/10.3126/litstud.v37i1.63010>
- Cook, P. J. (2011). *Cinematic Hamlet: The Films of Olivier, Zeffirelli, Branagh, and Almereyda*. Ohio University Press.

- Eisenstein, S. (2019). *Film Form: Essays in Film Theory*. Edited and Translated by J. Leyda, New York: Harcourt.
- Eneste, P. (1991). *Cinematic Entextualization Theory*. Jakarta: Gramedia.
- Fiorato, M. (2017). "Performing through Forms: Hamlet in Olivier and Branagh's Films." *Shakespearean Performance Journal*, 29: 3, pp. 120-138.
- Foucault, M. (1975). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Translated by A. Sheridan, New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1977). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977*. Edited by C. Gordon, New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1982). *The Subject and Power*. Chicago: University of Chicago Press.
- Freud, S. (1930). *Civilization and Its Discontents*. Translated by J. Strachey, London: Hogarth Press.
- Hamlet* (1948). Directed by Laurence Olivier. United Kingdom: Two Cities Films.
- Hamlet* (1996). Directed by Kenneth Branagh. United Kingdom/United States: Castle Rock Entertainment.
- Hamlet* (2000). Directed by Michael Almereyda. United States: Miramax Films.
- Hutcheon, L. (2006). *A Theory of Adaptation*. New York: Routledge.
- Hutcheon, L. (2022). *Adaptation as Social Action*. New York: Routledge.
- Kranz, D. L., & Mellerski, N. C. (Eds.). (2008). *In/Fidelity: Essays on Film Adaptation*. Newcastle, UK: Cambridge Scholars.
- Kristeva, J. (1980). *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*. Translated by T. Gora, New York: Columbia University Press.
- Kristeva, J. (1986). "Word, Dialogue, and Novel." In T. Moi (Ed.), *The Kristeva Reader* (pp. 34-61). Columbia University Press.
- McDougal, S. (2018). *Shakespeare and Cinema: Adaptations and Transformations*. New York: Routledge.
- Minority Report* (2002). Directed by Steven Spielberg. United States: 20th Century Fox.
- Murray, T. (2021). *Shakespearean Adaptations and Political Allegories*. London: Palgrave Macmillan.

The Matrix (1999). Directed by Lana & Lilly Wachowski. United States: Warner Bros.

Putri, R. T. (2021). *An Analysis of Ecranisation Process of Intrinsic Elements in Novel to Film "Five Feet Apart" by Rachael Lippincott*. Universitas Negeri Medan. Ph.D. dissertation. <https://doi.org/10.5195/cinej.2024.639>

Sanders, J. (2019). "Postwar Cinema and the Psychological Hamlet: A Study of Olivier's 1948 Film." *Cinematic Shakespeare*, 15: 2, pp. 82-99. <https://doi.org/10.3126/litstud.v37i1.63010>

Turkle, S. (2023). "Always-on/Always-on-You: The Tethered Self." In *Social Theory Re-Wired* (pp. 485-495). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003320609-64>

Zuboff, S. (2020). *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. New York: Public Affairs.

Recreating Hamlet in Cinema A Comparative Analysis of Laurence Olivier, Kenneth Branagh and Michael Almerida's Adaptations

Khosro Sina¹, Neda Saidi²

Abstract

This study presents a comparative analysis of three cinematic adaptations of William Shakespeare's *Hamlet*, directed by Laurence Olivier (1948), Kenneth Branagh (1996), and Michael Almereyda (2000). The primary objective is to examine how power, identity, and surveillance are represented in these adaptations and how the introduced changes influence the meaning and reception of the text. The research employs a comparative and qualitative methodology, drawing on theories of intertextuality (Kristeva & Stam), discourse analysis (Foucault), and adaptation as social action (Hutcheon). The findings reveal that each adaptation, shaped by its cultural and historical context, offers a unique reading of *Hamlet*. Olivier's film emphasizes psychological tragedy and Hamlet's internal struggles, Branagh's adaptation provides a political and historical interpretation, and Almereyda's version reimagines *Hamlet* within the digital modernity and surveillance capitalism. This research demonstrates that cinematic adaptations of *Hamlet* function not only as interpretations of the original text but also as reflections of contemporary discourses and socio-cultural transformations.

Keywords: Hamlet, film adaptation, comparative analysis, intertextuality, discourse analysis, adaptation as social action

1. Assistant Professor, Cinema Dept., Faculty of Art and Architecture, Kurdistan University, Sanandaj, Iran. khosro.sina@uok.ac.ir

2. Ph.D. candidate in Communication Sciences, Department of Communication Sciences, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. nedasaidi@gmail.com

How to cite this article:

Khosro Sina, Neda Saidi. "Recreating Hamlet in Cinema A Comparative Analysis of Laurence Olivier, Kenneth Branagh and Michael Almerida's Adaptations". *Interdisciplinary Studies of Literature, Arts and Humanities*, 5, 2, 2025, 175-194. doi: 10.22077/islsh.2025.8482.1556

Copyright: © 2025 by the authors. Licensee Journal of *Interdisciplinary Studies of Literature, Arts & Humanities*. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

شرویش گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتمال جامع علوم انسانی